

23/6

Bertrand Russell roar sig

DET ÄR VAL KANT att Bertrand Russell är omåttligt road av sina egna lustigheter. Denna anspråkslöshet hos en lysande begåvning förklarar hans båda samlingar av satiriska berättelser i Swifts eller kanske snarare Voltaires stil; den senaste heter *Nightmares of Eminent Persons and Other Stories* (The Bodley Head, 9,6 shilling). Här finns många festliga uppslag. I en av historierna, "En psykoanalytikers mardröm", uppträder sex Shakespearefigurer — Hamlet, kung Lear, Macbeth, Othello, Antonius och Romeo — som medlemmar i en Rotaryklubb; de har genom psykoanalys räddats från de tragiska öden som Shakespeare fantiserar om och är välsinnade, förnumstiga och harmoniska på gränsen till idioti. Utförandet står emellertid inte på uppslagets nivå; de infall som skulle kunna höja ironin till konst har Russell inte kommit på. Flertalet berättelser kritiserar, intelligent och ibland subtilt, religiösa och politiska system och de absurda striderna om absurda åskådningar. Men Russell är inte blott en stor rationalist, utan också på äldre dagar en välanpassad och rimlig gentleman, i vissa drag inte så olik de rotarianer som han skämtar med. Det blir därför lätt något stelt och ansträngt över satiren, och läsaren känner sig tyvärr ha mindre nöje av det hela än författaren.

H. T—n

24/6

KVÄLJANDE KVASIFILOSOFI

Laurens van der Posts senaste på svenska utgivna skrift — närmast en lång novell — heter *I skuggan av ett galler* (Norstedts, 6:75) och behandlar, i form av ett samtal mellan två engelska officerare, en japansk sergeant, Hara, som förut varit de båda herrarnas fängvaktare och sedan avrättats som krigsförbrytare. Snarast kan skriften betecknas som en filosoferande essä, med reflexioner om det mänskliga livet, raskaraktären, krig och fred, behandlingen av krigsförbrytare och annat. De i van der Posts romaner insprängda försöken till tänkande är påkostade. Då han nu för första gången tänker nästan hela tiden blir han olidlig. En självmedveten, sockerdrypande "ädelhet" och "förståelse", resonemang som på en gång är enfaldiga och vagt antiintellektuella, stilistiska bombasmer som kommer en att rycka till som vid neuralgiska smärtor. Det enda goda som kan sägas om boken är att den är kort — endast 70 sidor, men det är 70 sidor för mycket.

Stilblommorna — de ruskgigter där stilens floskler verkar mera slående än tankarnas slapphet — är även till omfånget så väldiga att blott några få härken presenteras. Naturligtvis hör ihop: "Det var endast om natten som människor vilka var så nedsänkta i naturens oöverbetade element kunde tillräckligt klart urskilja natten inuti sig själva — kunde tränga ner tillräckligt långt tillsammans med solen och solljuset i denna djupa, djupa avgrund av mörker i tiden och sig själva, till botten av sina egna oupplysta naturer, där tortyr var inte endast något naturligt, utan något oundvikligt, som havets tidvattensvågor." En kvällspromenad ger överste Lawrence intrycket att "hans ogripbara, obeskriverbara medvetande

58

om livets bestående mening, skönhet och rikedom var lika stort som den väldiga, snabbfotade och lidelsefulla natten som skred fram ovanför honom lik en drottning som går att möta sin kunglige älskare." "När den i djupet vilande japanska rassjälens sagoomspunna skymningsstund måste ha varit överskuggad och dignande av tyngden av de drakars vingar som hade kommit för att utkräva hämnd" — ni förstår väl att det är atombombangreppen det gäller.

Japanen Hara är som fängvaktare ett monster — han förolämpar, torterar, dödar i ilska eller nöjeslystnad; han är, väl att märka, ojämförligt värre än andra japanska fängvaktare. Men när han döms som krigsförbrytare blir de engelska officerare som han slagit och pinat under årafatala förtvivlade. Det går att på goda skäl kritisera de processer det här är fråga om, och det har också ofta gjorts. Men vad som här presteras är i sin förvirring och koketta känslsamhet något för sig. En gång sägs att Haras stränghet i själva verket varit fängarnas räddning; skulle det vara allvarligt menat, blir hela den föregående framställningen vetlös. Det sägs också att Hara dömdes enligt västerländska regler — som om den japanska laggen stadgade misshandel av fångar. Till detta kommer suckar av kristlig godhet och tal om att glömma och förlåta — tankar som vi alla förstår och till en viss grad delar, men som här framförs krämmande och gråtligt, i den mest vidriga utstyrelse.

Men det värsta är dock något annat. Hara, den gemene Hara, förkroppsligar i själva verket den japanska rasen. Här kommer klichéerna från propagandabroschyrerna till heders. Japanerna är inte individer, utan ett kollektiv som en myrstack eller en bit svärm. De tillhör på något sätt djupet och natten (van der Post brukar sina gamla fraser om negererna även på japanerna). De behärskas av månen och andra "okontrollerbara kosmiska krafter"; vid fullmåne måste de döda och pryglas. De "var ett folk som på ett djupt, avvikande, inäventligt eller, om jag föredrog det,

till och med förvänt sätt älskade döden mer än livet"; bevis här för är självmorden och självmordsromantiken. (Detta är välkända vidskepelser sedan 50 år; det s. k. etiska självmordet finns i Japan liksom på många andra håll, men japanerna begår inte självmord mer än t. ex. svenskar och danskar). Hara handlade som han gjorde därför att han var en äkta japan, det "verkliga" Japan. "Ingen kunde vara trofastare mot och känsligare för alla de nästan omärkliga viskningarna från Japans arkaiska, i djupet nedsänkta rassjäl. Hara var ödmjuk nog att obetingat godta sin nationalsjäls befallningar... Det är inte han, utan japanska gudar i honom som begär hans handlingar..."

Här är vi alltså framme vid den mest intensiva rasideologi, riktad mot japanerna. Om dessa är sådana, till sin natur på grund av "rassjälens" tvungna att mörda och pina, då bör de ju betraktas och behandlas som vilddjur. Det är ett, inte minst i det Sydafrika van der Post kommer från, vanligt resonemang som här används. De underlägsna prisas för att de "är sig själva", är äkta representanter för sin ras — och samtidigt blir detta beröm ett betonande av deras hopplösa underlägsenhet. Sedan kan man ha medlidande med dem, beklaga dem — de är en gång för alla ställda på plats. Denna ideologi — intellektuellt rena dravlet, politiskt ett stöd för det vita världet, moraliskt en något invecklad gemenskap — har van der Post tanklöst sugit i sig.

Skall vi nu av svenska skribenter få höra att van der Post är en stor tänkare, att han skarpsynt analyserat den japanska karaktären, att hans stil är lika klar som hans reflexioner? Ja, man bör vara beredd på allt.

HERBERT TINGSTEN